

Aspecte teoretice și practice privind rolul domiciliului în stabilirea competenței notarului public și a instanțelor judecătorești

Theoretical and practical aspects of the role of the domicile in determining the competence of the public notary and of the courts

Ionuț-Alexandru TOADER¹, Olga-Andreea URDA²

Rezumat: Noțiunea de domiciliu comportă multiple valențe juridice. De la protecția vieții private, a dreptului la identitate și până la o serie de aspecte procesuale, domiciliul rămâne un reper și un atribut semnificativ al persoanei fizice. Odată cu intrarea noastră în Uniunea Europeană domiciliul a căpătat noi semnificații, mai ales în contextul liberei circulații al persoanelor, semnificații care, pe lângă drepturile importante pe care le conferă, sunt de natură să creeze și o serie de controverse. Sub aspectul stabilirii competenței notarului public și al instanțelor judecătorești domiciliul rămâne un reper semnificativ, putem aprecia chiar primordial în anumite proceduri. În prezenta lucrare ne propunem să abordăm aspectele privind domiciliul care au generat o serie de controverse sub aspectul competenței, în special în procedura succesorală și a cererilor de desfacere a căsătoriilor.

Cuvinte cheie: domiciliu; competență; procedura succesorală; cererile de desfacere a căsătoriilor; notar public

Abstract: Theoretical and practical aspects of the role of the domicile in determining the competence of the public notary and of the courts. The notion of domicile has multiple legal valences. From the protection of privacy, the right to identity to a number of procedural aspects, the domicile remains a significant landmark and attribute of the natural person. With our entry into the European Union, the domicile has taken on new meanings, especially in the context of the free movement of persons, which, in addition to the important rights they confer, are likely to create a number of controversies. In terms of establishing the jurisdiction of the notary public and of the courts, the domicile remains a significant milestone, one that can be appreciated as primordial in certain proceedings. In this paper we aim to address issues in regards of the domicile which have generated a number of controversies in

¹ Asistent univ. dr. Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: alexandru.toader@uaic.ro.

² Lector univ. dr. Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: olga.alexandru@uaic.ro.

terms of competence, especially in inheritance proceedings and applications for dissolution of marriage.

Keywords: domicile; competence; inheritance proceedings; applications for dissolution of marriage; public notary

Introducere

Domiciliul reprezintă un element definitoriu al vieții private și este protejat atât prin norme de drept penal, cât și prin norme de drept civil.

Domiciliul își regăsește definiția în dispozițiile art. 87 Cod civil³, conform cu care: „Domiciliul persoanei fizice, în vederea exercitării drepturilor și libertăților sale civile, este acolo unde aceasta declară că își are locuința principală”. Relevante în acest sens sunt și dispozițiile art. 89 Cod civil care prevăd că: „Stabilirea sau schimbarea domiciliului se face cu respectarea dispozițiilor legii speciale. (2) Stabilirea sau schimbarea domiciliului nu operează decât atunci când cel care ocupă sau se mută într-un anumit loc a făcut-o cu intenția de a avea acolo locuința principală. (3) Dovada intenției rezultă din declarațiile persoanei făcute la organele administrative competente să opereze stabilirea sau schimbarea domiciliului, iar în lipsa acestor declarații, din orice alte împrejurări de fapt”. De asemenea, art. 27 alin. (1) din O.U.G. nr. 97/2005 privind evidența, domiciliul, reședința și actele de identitate ale cetățenilor români, republicată⁴, dispune că „domiciliul persoanei fizice este acolo unde aceasta declară că are locuința principală”.

Rolul domiciliului⁵ în stabilirea competenței notarului public și al instanțelor judecătorești este unul definitoriu, mai ales dacă avem în vedere că regula generală în soluționarea cererii de chemare în judecată se realizează de către instanța de judecată unde își are domiciliul pârâtul⁶. Fără a putea epuiza în prezentul studiu un subiect atât de vast, în considerarea numeroaselor excepții existente mai ales în procedurile speciale, am ales să tratăm rolul domiciliului în stabilirea competenței notarului public și a instanțelor judecătorești în procedura succesorală, a cererilor de desfacere a căsătoriilor și a cererilor privind răspunderea părintească, având în vedere și elementele de extraneitate incidente în ultima perioadă în practica notarială și în jurisprudența instanțelor.

Procedura succesorală – rolul domiciliului în stabilirea competenței

Cu privire la notarul public regula este că acesta are competență generală, cu o serie de excepții prevăzute de lege, incluzând aici și situația particulară a procedurii succesorale. Astfel, conform art. 15 din Legea nr. 36/1995 a notarilor și a activității notariale republicată⁷: „procedura succesorală notarială este de

³ Publicat în M. Of. 505 din 2011.07.15

⁴ Republicat în M. Of. 719 din 2011.10.12

⁵ G. Boroș, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 4-a, Editura Hamangiu, București, 2010, p. 383.

⁶ Art. 107 alin. (1) Cod procedura civilă.

⁷ Publicată în M. Of. Nr. 237 din 19.03.2018.

competența notarului public din biroul notarial situat în circumscripția teritorială a judecătorei în care defunctul și-a avut ultimul domiciliu iar în cazul moștenirilor succesive, moștenitorii pot alege competența oricăruia dintre notarii publici care își desfășoară activitatea într-un birou individual sau într-o societate profesională din circumscripția teritorială a judecătorei în care și-a avut ultimul domiciliu acela dintre autori care a decedat cel din urmă”.

Art. 103 din Legea nr. 36/1995 prevede în mod expres încă din primul alineat faptul că „Procedura succesorală notarială se deschide la cererea oricărei persoane interesate, precum și a secretarului consiliului local al localității în raza căreia se aflau bunurile defunctului la data deschiderii moștenirii”. Subzistă în sarcina notarului public sesizat obligația de a-și verifica în prealabil competența teritorială, iar dacă acesta constată că succesiunea este de competența altui notar public, se desesizează, fără a mai cita părțile, informându-l totodată pe titularul cererii cu privire la notarul competent să îndeplinească procedura succesorală, iar dacă în circumscripția unei judecătorei sunt mai mulți notari publici, competența de îndeplinire a procedurii succesorală aparține primului notar public sesizat. În acest scop, notarul public are obligația să verifice dacă procedura succesorală nu s-a deschis la un alt notar public din circumscripția aceleiași judecătorei, cercetând în acest scop registrul de evidență a succesiunilor.

Dacă în situația în care defunctul avea ultimul domiciliu în țară nu există probleme semnificative, în practică se ridică problema competenței notarului public în cazul în care ultimul domiciliu este în străinătate și mai există bunuri mobile sau imobile pe teritoriul statului nostru.

Astfel, „în cazul în care ultimul domiciliu al defunctului nu este cunoscut sau nu se află pe teritoriul României, competența aparține notarului public cel dintâi sesizat, cu condiția ca în circumscripția sa să existe cel puțin un bun imobil”⁸.

Relevante în acest sens sunt și dispozițiile art. 103 alin. (5) din Legea nr. 36/1995 care stabilesc competența notarului public dintâi sesizat, în cazul în care ultimul domiciliu al defunctului nu este în România, iar în patrimoniul succesoral nu se regăsesc bunuri imobile pe teritoriul României, cu condiția ca în circumscripția sa să existe bunuri mobile.

Competența aparține de asemenea tot notarului dintâi sesizat și în situația în care ultimul domiciliu⁹ al defunctului nu este în România, iar în patrimoniul succesoral nu se regăsesc bunuri pe teritoriul României¹⁰.

Libera circulație a persoanelor și în special migrația forței de muncă a condus la existența unor astfel de situații particulare, care în practica recentă sunt din ce în ce mai frecvente. Pentru consolidarea pieței interne și garantarea corespunzătoare a libertăților fundamentale ce reprezintă tocmai fundamentul pieței interne, la nivelul Uniunii Europene a fost adoptat Regulamentul nr. 650/2012

⁸ Art. 103 alin. (4) din Legea nr. 36/1995.

⁹ A se vedea: M. Scheaua (coord.), R. Rizoiu, S. Bodu, D. Trăilă, M. Dub, L. Tec, *Codul Civil – Comentat și adnotat. Despre legea civilă. Despre persoane. Art. 1-257*, Editura Rosetti, București, 2018.

¹⁰ Art. 103 alin. (6) din Legea nr. 36/1995.

al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor¹¹. Încă din preambulul Regulamentului nr. 650/2012 se desprinde importanța reședinței obișnuite a defunctului. În acest sens, „având în vedere mobilitatea tot mai mare a cetățenilor și pentru a asigura administrarea corectă a justiției în cadrul Uniunii și a asigura că există un factor de legătură real între succesiune și statul membru în care se exercită competența, prezentul regulament ar trebui să prevadă că factorul general de legătură, în vederea stabilirii atât a instanței competente, cât și a legii aplicabile, ar trebui să fie reședința obișnuită a defunctului la data decesului. Pentru a stabili reședința obișnuită, autoritatea care se ocupă de succesiune ar trebui să efectueze o evaluare de ansamblu a circumstanțelor vieții defunctului în cursul anilor anteriori decesului său și la momentul decesului, luând în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței defunctului în statul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe. Reședința obișnuită astfel stabilită ar trebui să demonstreze o legătură apropiată și stabilă cu statul în chestiune, luând în considerare obiectivele specifice ale prezentului regulament”¹².

Menționăm faptul că Regulamentul nr. 650/2012 se aplică și notarilor publici, noțiunea de instanță judecătorească fiind interpretată într-un sens mai larg, intrând aici și alte organisme care exercită atribuții judiciare.

Articolul 4 din Regulamentul nr. 650/2012 trasează competența generală de a hotărî cu privire la succesiune în sarcina instanței judecătorești din statul membru în care defunctul își avea reședința obișnuită în momentul decesului.

O valență deosebit de importantă este dată voinței părții în alegerea legii aplicabile procedurii succesorală în ansamblu său prin dispozițiile articolului 22 din Regulamentul nr. 650/2012. Astfel, partea poate opta fie pentru legea statului a cărui cetățenie o deține în momentul alegerii legii sau la data decesului, iar dacă deține mai multe cetățenii poate să aleagă legea oricăruia dintre statele al căror cetățean este în momentul alegerii legii sau la momentul decesului.

În absența unei atare opțiuni Regulamentul nr. 650/2012 reglementează și o competență subsidiară în art. 10 care să acopere situația în care reședința obișnuită a defunctului în momentul decesului nu este situată într-un stat membru. În această situație instanțele unui stat membru în care sunt situate bunuri care fac parte din patrimoniul succesoral sunt totuși competente să se pronunțe asupra succesiunii în ansamblu său, în măsura în care: „(a) defunctul avea cetățenia aceluși stat membru la data decesului; sau, dacă această condiție nu este îndeplinită, (b) defunctul își avea anterior reședința obișnuită în statul membru respectiv, cu condiția ca, în momentul sesizării instanței, să nu fi trecut mai mult de cinci ani de la schimbarea reședinței obișnuite”.

¹¹ Publicat în J. Of. L201/107 din 27 iulie 2012, disponibil pe pagina de internet <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32012R0650>, accesată 11.05.2021.

¹² Paragraful 23 preambulul Regulamentului nr. 650/2012.

Cu toate acestea, dacă nicio instanță judecătorească a vreunui stat membru nu este competentă în temeiul domiciliului sau cetățeniei defunctului, instanțele statului membru în care se situează bunuri care fac parte din patrimoniul succesoral sunt totuși competente să se pronunțe asupra respectivelor bunuri¹³.

Cu privire la competența teritorială a instanțelor de judecată referitoare la cererile privitoare la moștenire, până la ieșirea din indiviziune, art. 118 Cod procedura civilă stabilește faptul că sunt de competența exclusivă a instanței celui din urmă domiciliu al defunctului. Intră aici: cererile privitoare la validitatea sau executarea dispozițiilor testamentare; cererile privitoare la moștenire și la sarcinile acesteia, precum și cele privitoare la pretențiile pe care moștenitorii le-ar avea unul împotriva altuia; cererile legatarilor sau ale creditorilor defunctului împotriva vreunuia dintre moștenitori sau împotriva executorului testamentar.

Procedura divorțului - rolul ultimului domiciliu comun în stabilirea competenței

Desfacerea căsătoriei creează, tot în contextul liberei circulații a persoanelor, numeroase dificultăți în determinarea competenței teritoriale de soluționare a cererii de divorț, în contextul în care sunt situații în care părțile s-au căsătorit în România, ultimul domiciliu comun l-au avut într-un alt stat membru al Uniunii Europene, iar ulterior una dintre părți revine în țară sau se mută în alt stat, însă pentru celeritate își dorește ca procedura divorțului să se desfășoare în România.

Cel mai facil, atunci când părțile se înțeleg și există un consens, este să se adreseze notarului public cu sediul biroului în circumscripția judecătorei în a cărei rază teritorială se află locul încheierii căsătoriei sau ultima locuință comună a soților, care în temeiul art. 15 lit. e) Legea nr. 36/1995, este competent în procedura divorțului. Notarul public are obligația să verifice legea aplicabilă divorțului pentru căsătoria solicitată a fi desfăcută.

Părțile se pot adresa și instanței de judecată competente. Codul de procedură civilă reglementează procedura divorțului și stabilește drept competentă teritorial să soluționeze cererea de divorț judecătoria în circumscripția căreia se află cea din urmă locuință comună a soților. În concordanță cu dispozițiile art. 915 „dacă soții nu au avut locuință comună sau dacă niciunul dintre soți nu mai locuiește în circumscripția judecătorei în care se află cea din urmă locuință comună, judecătoria competentă este aceea în circumscripția căreia își are locuința pârâtul, iar când pârâtul nu are locuința în țară și instanțele române sunt competente internațional, este competentă judecătoria în circumscripția căreia își are locuința reclamantul. Dacă nici reclamantul și nici pârâtul nu au locuința în țară, părțile pot conveni expres să introducă cererea de divorț la orice judecătorie din România. În lipsa unui asemenea acord, cererea de divorț este de competența Judecătoriei Sectorului 5 al Municipiului București”.

¹³ Art. 10 alin. (2) din Regulamentul nr. 650/2012.

Un rol esențial în stabilirea competenței teritoriale a instanțelor de judecată îl are Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000¹⁴.

Regulamentul nr. 2201/2003 stabilește ca fiind competente „să hotărască în problemele privind divorțul, separarea de drept și anularea căsătoriei instanțele judecătorești din statul membru: (a) pe teritoriul căruia se află: reședința obișnuită a soților sau ultima reședință obișnuită a soților în condițiile în care unul dintre ei încă locuiește acolo sa reședința obișnuită a pârâtului sau în caz de cerere comună, reședința obișnuită a unuia dintre soți sau reședința obișnuită a reclamantului în cazul în care acesta a locuit acolo cel puțin un an imediat înaintea introducerii cererii sau reședința obișnuită a reclamantului în cazul în care acesta a locuit acolo cel puțin șase luni imediat înaintea introducerii cererii și în cazul în care acesta este fie resortisant al statului membru respectiv”¹⁵.

Rolul domiciliului în stabilirea competenței soluționării cererilor privind răspunderea părintească

Cu privire la cererile în materia răspunderii părintești este competentă să soluționeze cauza instanța judecătorească din statul membru în care copilul își are reședința obișnuită la momentul la care instanța este sesizată.

Competența este păstrată, în cazul în care copilul se mută în mod legal dintr-un stat membru în altul și dobândește o nouă reședință obișnuită, de către instanțele judecătorești din statul membru al fostei reședințe obișnuite a copilului, „pe o perioadă de trei luni de la mutare, pentru modificarea unei hotărâri privind dreptul de vizită pronunțată în acest stat membru înainte de mutarea copilului, în cazul în care titularul dreptului de vizită în temeiul hotărârii privind dreptul de vizită continuă să locuiască în mod obișnuit în statul membru al fostei reședințe obișnuite a copilului”¹⁶.

Relevante sunt și dispozițiile art. 114 alin. (1) C. proc. civ., dispoziții ce prevăd că „în materie de tutelă și familie, dacă legea nu prevede altfel, cererile privind ocrotirea persoanei fizice date de Codul civil în competența instanței de tutelă și de familie se soluționează de instanța în a cărei circumscripție teritorială își are domiciliul sau reședința persoana ocrotită”. În practica constantă a instanțelor judecătorești¹⁷ se admite faptul că noțiunea de reședință este privită lato

¹⁴ Publicat în J. Of. al UE L 338, 23.12.2003, p. 1–29, disponibil pe pagina de internet <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32003R2201>, accesat în 14.05.2021.

¹⁵ Art. 3 din Regulamentul nr. 2201/2003.

¹⁶ Art. 9 din Regulamentul nr. 2201/2003.

¹⁷ B.D. Moloman, *Considerații privind competența Autorității Tutelare sub auspiciile noilor reglementări legale*, în *Pandectele Române*, nr. 7/2014, p. 66.

sensu, respectiv se are în vedere locuința în fapt a minorului la data introducerii cererii de chemare în judecată.

În situația în care părțile de adresează instanței de judecată cu o cerere având ca obiect desfacere căsătorie prin acord, exercitare autoritate părintească în comun și stabilire domiciliu minor la unul dintre ei¹⁸, chiar dacă există un consens între părți practica instanțelor de judecată va fi, în cazul în care minorii se află în străinătate, unde își au reședința obișnuită, de a disjunge cererea de divorț de cererile care vizează copiii. Cererea de divorț va fi soluționată de către instanța românească, în baza acordului părților, iar cererile privind răspunderea părintească vor fi respinse în temeiul art. 1071 Cod procedură civilă¹⁹ raportat la art. 8 din Regulamentul nr. 2201/2003, prin admiterea excepția necompetenței internaționale a instanțelor române, de cele mai multe ori invocată din oficiu.

În situația particulară, în care reședința obișnuită a copilului nu poate fi stabilită și astfel nici competența nu poate fi stabilită, vor fi competente să soluționeze cererile privind răspunderea părintească instanțele judecătorești din statul membru în care este prezent copilul, conform art. 13 din Regulamentul nr. 2201/2003 care reglementează competența instanțelor de judecată pe baza prezenței minorului.

Nici procedura notarială nu reprezintă o soluție într-o atare situație, în condițiile în care pentru valabilitatea acordului parental notarul are obligația de a audia minorul și de a obține raportul de anchetă psihosocială, obligație trasată de dispozițiile art. 102 din Legea nr. 36/1995. Astfel, minorul trebuie să fie adus în România, existând ulterior riscul, ca în cazul în care una dintre părți se răzgândește cu privire la acordul parental, să nu mai poată reveni în țara unde domiciliază în mod curent. Este o situație care apare în practică deosebit de frecvent, cererile de ordonanță președințială pentru obținerea unui hotărâri care să țină loc de acordul celuilalt părinte nu se judecă întotdeauna cu celeritate în realitate, din cauza supraaglomerării instanțelor de judecată, o atare procedură putând dura luni de zile, timp în care minorii lipsesc de la școală, de la evenimentele pe care le aveau programate și mai grav uneori există riscul să nu urmeze anumite tratamente medicale disponibile în statul unde își aveau reședința obișnuită.

Apreciem că art. 12 alin. (3) lit. b din Regulament ar putea să constituie just temei pentru instanța internă investită cu soluționarea cererii în condițiile în care competența instanțelor a fost acceptată în mod expres sau în orice alt mod

¹⁸ M. Păpureanu, *Comentarii, doctrină și jurisprudență* (la art. 483-512), în *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență*, vol. I, Editura Hamangiu, București, 2012, pp. 728-733.

¹⁹ Art. 1071 Cod proc. civ. prevede faptul că „(1) Instanța sesizată verifică din oficiu competența sa internațională, procedând conform regulilor interne privind competența, iar dacă stabilește că nu este competentă nici ea, nicio altă instanță română, respinge cererea ca nefiind de competența jurisdicției române, sub rezerva aplicării prevederilor art. 1.070. Hotărârea instanței este supusă recursului la instanța ierarhic superioară.(2) Necompetența internațională a instanței române poate fi invocată în orice stare a procesului, chiar și direct în căile de atac. Dispozițiile art. 1.067 rămân aplicabile”.

neechivoc de către toate părțile la procedură la data sesizării instanței, iar competența este în interesul superior al copilului. Într-adevăr ultima teză a acestui articol relativă la interesul superior al miorului lasă un loc prea larg interpretării, practic instanțele apreciind că este în interesul superior al minorului să fie adoptată soluția relativă la cererile privind răspunderea părintească de către instanța de la reședința obișnuită a minorului.

Concluzii

Domiciliul rămâne un reper semnificativ în determinarea competenței notarului public și al instanțelor judecătorești.

Soluțiile oferite prin Regulamentul nr. 650/2012 în procedura succesorală și prin Regulamentul nr. 2201/2003 în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești răspund foarte bine problemelor generate de competența determinată de domiciliu.

Așa cum am observat în cele expuse în prezentul studiu, există numeroase situații în care domiciliul părților reprezintă unicul reper în stabilirea competenței, un eventual acord al părților neavând nicio relevanță.

Din acest motiv apreciem că legislația internă nu răspunde întru totul exigențelor europene în special cu privire la cererile care privesc răspunderea părintească. Considerăm că în interesul superior al minorului este în realitate adoptarea unei hotărâri cu celeritate, care să fie utilă și care să deblocheze situația minorilor prinși într-o situație juridică incertă.

Referințe

- Boroi G., *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 4-a, Editura Hamangiu, București, 2010
- Moloman B.D., *Considerații privind competența Autorității Tutelare sub auspiciile noilor reglementări legale*, în *Pandectele Române*. nr. 7/2014, pp. 59-78
- Păpureanu M., *Comentarii, doctrină și jurisprudență* (la art. 483-512), în *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență*, vol. I, Editura Hamangiu, București, 2012
- Scheaua M. (coord.), Rizoiu R., Bodu S., Trăilă D., Dub M., Tec L., *Codul Civil – Comentat și adnotat. Despre legea civilă. Despre persoane. Art. 1-257*, Editura Rosetti, București, 2018